

OVERBLIJVEN IN HET
BASISONDERWIJS ANNO 2000

- eindrapport -

dr. S.W. van der Ploeg

Amsterdam, maart 2000
Regioplan publicatienr. OA-200

Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt
Leidsegracht 105-a
1017 ND Amsterdam
Tel.: 020 - 6253377
Fax: 020 - 6236191

Onderzoek, uitgevoerd door Regioplan
Onderwijs en Arbeidsmarkt B.V. in opdracht
van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschappen.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

1	Inleiding en vraagstelling	1
2	Onderzoeksopzet	3
3	Resultaten	5
3.1	Gebruik van mogelijkheden tot overblijven	5
3.2	Vormgeving van het overblijven	9
3.3	De overblijfbegeleiders.....	11
3.4	Knelpunten en oplossingen.....	13
4	Samenvatting en conclusies.....	15
Bijlagen		
Bijlage 1	Vragenlijst	19
Bijlage 2	Responsanalyse naar grootte, regio, denominatie en leerlingpopulatie	25
Bijlage 3	Tabellenbijlage	27

VOORWOORD

Een aantal maatschappelijke organisaties dringt aan op het professionaliseren van de opvang van schoolkinderen tussen de middag. Een interdepartementale werkgroep van de ministeries van OCenW, SZW en VWS heeft daarom een verkenning naar de mogelijkheden daarvoor gestart. Een recente stand van zaken met betrekking tot het overblijven in het basisonderwijs bleek echter niet voorhanden. Vandaar dat Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt gevraagd is zo'n overzicht op korte termijn te leveren.

Daartoe is in januari 2000 bij 400 schooldirecteuren een korte telefonische enquête afgenomen. De informatie die zij daarin hebben gegeven, is in dit rapport tot een overzicht van het overblijven anno 2000 verwerkt.

We willen hierbij alle schoolleiders bedanken voor hun medewerking aan het onderzoek. Daarnaast past een woord van dank aan Mark Weekenborg (ministerie van OCenW) die verantwoordelijk was voor de begeleiding van het onderzoek vanuit de opdrachtgever.

Sjerp van der Ploeg
(projectleider)

1 INLEIDING EN VRAAGSTELLING

In september 1999 hebben FNV, Vrouwen Alliantie en Netwerk Schoolkinderopvang een notitie gepubliceerd waarin ze een voorstel doen voor het professionaliseren van de opvang van schoolkinderen tussen de middag¹. Het is een voorstel voor verbetering van de kwaliteit van de tussenschoolse opvang (tot het niveau van naschoolse of buitenschoolse opvang), om daarmee problemen op te lossen die de drie organisaties op dit moment signaleren. Er wordt voorzien in een verbeteringstraject van 10 jaar.

Naar aanleiding van deze notitie is een interdepartementale werkgroep (OCenW, SZW en VWS) gestart met een verkenning van het toekomstperspectief van het overblijven in het basisonderwijs. Voor die verkenning is het uiteraard van belang om te beschikken over een actueel overzicht van de manier waarop het overblijven in het basisonderwijs momenteel wordt vormgegeven. Onderzoek van Meijvogel (1991) geeft weliswaar inzicht in overblijven in het basisonderwijs, maar de situatie die daarin wordt beschreven dateert inmiddels weer van tien jaar geleden². Juist in de laatste tien jaar heeft kinderopvang (voor-, na-, buiten- maar ook tussenschools) een enorme vlucht genomen, de arbeidsparticipatie van vrouwen is toegenomen, de gemiddelde basisschool is in omvang fors gegroeid en de eerste stappen richting brede school (forumschool, vensterschool) zijn gezet. Dergelijke ontwikkelingen hebben het overblijven in het basisonderwijs vermoedelijk een heel ander gezicht gegeven. Feitelijke en actuele gegevens daarover ontbreken vooralsnog.

De directie PO van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCenW) heeft daarom Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt verzocht een inventariserend onderzoek uit te voeren naar de vormen waarin het overblijven in het basisonderwijs anno 2000 gestalte krijgt. In het onderzoek zouden de volgende vragen beantwoord moeten worden:

Algemeen

- 1. Welk deel van de scholen werkt met een continurooster (waarbij de overblijftijd kort is en in principe alle kinderen onder toezicht van de leerkracht overblijven)?*
- 2. Welk deel van de kinderen maakt gebruik van de overblijfgelegenheid?*

1 'Van overblijven naar tussenschoolse opvang. Door professionalisering garanties voor kwaliteit en continuïteit van opvang van schoolkinderen tussen de middag' een plan van FNV, Vrouwen Alliantie en Netwerk Schoolkinderopvang, Utrecht, 8 september 1999.

2 Meijvogel, M.C. (1991). *Geen kruimels tussen de boeken*, Den Haag: VUGA.

3. *Waar vindt het overblijven plaats (in een lokaal, in een centrale ruimte, buiten de school)?*
4. *Wat zijn de kosten van overblijven (per keer)? Is dat inclusief of exclusief lunch? Zijn de kosten inkomensafhankelijk?*

Organisatie

5. *Wie is formeel verantwoordelijk voor de overblijfgelegenheid (MR, directie, oudercommissie, welzijnsinstelling)?*
6. *Wie voert toezicht en ondersteuning tijdens het overblijven uit (ouders, onderwijspersoneel, instelling voor kinderopvang, derden)?*
7. *Wordt dit werk betaald verricht?*
8. *Gelden er opleidingseisen voor overblijfbegeleiders (degenen die toezicht houden bij het overblijven)? Worden overblijfbegeleiders ondersteund of nageschoold?*

Knelpunten

9. *Welke knelpunten signaleert de schooldirectie ten aanzien van het overblijven?*

In de rest van deze rapportage gaan we in het volgende hoofdstuk in op de opzet van het onderzoek en de respons. In hoofdstuk 3 bespreken we de resultaten, waarna we in hoofdstuk 4 afsluiten met een korte samenvatting en conclusies.

2 ONDERZOEKSOPZET

Voor het beantwoorden van de in het vorige hoofdstuk gestelde onderzoeksvragen is een opzet gekozen waarbij directeuren van een groot aantal basisscholen (400) zijn ondervraagd via een korte telefonische enquête. De steekproef van basisscholen is getrokken uit bestanden van CFI waarin gegevens van alle basisscholen in Nederland zijn opgenomen (onder andere naam en telefoonnummer). Er is bij het trekken van de steekproef gestratificeerd naar mate van verstedelijking. De grote(re) steden zijn enigszins oververtegenwoordigd om ook daar een goed beeld van te kunnen krijgen. De verwachting is namelijk dat daar meer wordt overgebleven (omdat daar meer door beide ouders wordt gewerkt) dan elders. Er is gebeld van 19 januari tot en met 2 februari 2000. De gesprekken hebben gemiddeld 6 minuten geduurd. De vragenlijst die bij de enquête is gehanteerd is opgenomen in bijlage 1.

In tabel 2.1 geven we een overzicht van de respons op de enquête. In totaal zijn 435 basisscholen benaderd. De bereidwilligheid om aan het onderzoek mee te werken bleek erg groot. Uiteindelijk hebben deze 435 contacten in 401 korte interviews geresulteerd. Daarmee ligt het responspercentage (92%) erg hoog.

Tabel 2.1 Responsoverzicht

	Aantal	Percentage
Geslaagd	401	92%
Buiten veldwerkperiode	8	2%
Weigering	26	6%
Totaal benaderd	435	100%

Voorafgaand aan de analyses is de responsgroep op het stratificatiekenmerk (verstedelijking) teruggewogen naar de populatieverdeling. Daarmee is de responsgroep in ieder geval representatief naar verstedelijking. Vervolgens is onderzocht of met de weging een responsgroep is verkregen die ook naar andere kenmerken (grootte, denominatie, leerlingpopulatie) in grote lijnen representatief is. De responsanalyses laten zien dat dat het geval is (zie bijlage 2). De verschillen die worden gevonden tussen responsgroep en populatie zijn klein en hebben daardoor nauwelijks invloed op de resultaten. Vandaar dat daarnaar verder niet is gewogen. Omdat er wel naar het stratificatiekenmerk is gewogen, kunnen de totalen in tabellen door afronding kleine verschillen vertonen.

3 RESULTATEN

3.1 Gebruik van mogelijkheden tot overblijven

Om een algemeen beeld van overblijven in het basisonderwijs te kunnen geven, is het in de eerste plaats van belang om na te gaan hoe het overblijven zich verhoudt tot de twee andere mogelijkheden voor ‘inrichting’ van de middagpauze, namelijk een continurooster en de situatie waarin kinderen naar huis gaan. Onder een *continurooster* verstaan we dat de kinderen onder toezicht van de leerkracht in het klaslokaal de (veelal verkorte) middagpauze doorbrengen. Onder het ‘*naar huis gaan*’ vallen in de eerste plaats de kinderen die inderdaad naar hun eigen huis gaan, maar ook kinderen waarbij ouders onderling tussenschoolse opvang hebben geregeld, kinderen die naar een professionele instelling voor tussenschoolse opvang gaan (door individuele ouders geregeld en *niet* door de school) en kinderen die tussen de middag op straat rondzwerven. In tabel 3.1 geven we weer welke varianten op welk deel van de scholen voorkomt.

Tabel 3.1 Middagpauze in het basisonderwijs: schoolniveau

	Aantal	Percentage
Scholen met een continurooster	63	16%
Scholen met overblijfkinderen	311	78%
Scholen zonder overblijfkinderen	26	6%
Totaal	400	100%

De tabel laat zien dat over het geheel genomen bijna één op de zes scholen (16%) met een continurooster werkt. Alle kinderen blijven daar als het ware over, zij het onder toezicht van de leerkracht in hun eigen lokaal. Op ongeveer 6 procent van de scholen blijven helemaal geen kinderen over. Hier gaan dus alle kinderen tussen de middag naar huis of worden op andere wijze opgevangen. Op de rest, dat is ruim driekwart van de scholen, wordt tussen de middag overgebleven. Scholen met een continurooster vinden we voornamelijk in het westen van het land en in de sterk stedelijke gebieden (zie tabel 1 en 2, bijlage 3).

Zoals tabel 3.1 laat zien is er maar een klein deel van de scholen waar helemaal geen kinderen hun middagpauze doorbrengen (via overblijven of een continurooster). Toch gaan de meeste kinderen in het basisonderwijs tussen de middag naar huis (zie tabel 3.2).

**Tabel 3.2 Middagpauze in het basisonderwijs: op leerlingniveau
(op maandag en donderdag) in percentages**

	Maandag	Donderdag
Kinderen op school met een continurooster	17%	17%
Overblijfkinderen	15%	16%
Niet-overblijfkinderen	68%	67%

Het percentage kinderen dat op maandag onder een continurooster valt bedraagt 17 procent, het percentage kinderen dat overblijft is 15 procent, terwijl twee derde (68%) naar huis gaat. Op donderdag liggen deze percentages nagenoeg gelijk. Twee derde van de scholen rapporteert voor beide dagen ongeveer evenveel overblijvers. Verder blijven op een deel van de scholen meer kinderen op maandag over terwijl op een ander deel juist meer kinderen op donderdag overblijven. Wanneer we bedenken dat het totaal aantal leerlingen in het basisonderwijs ruim anderhalf miljoen bedraagt, kunnen we aan de hand van deze percentages berekenen dat op een doordeweekse maandag of donderdag zo'n 230.000 kinderen overblijven, 250.000 in het kader van een continurooster gedurende de middagpauze op school blijven en 1.050.000 kinderen de middagpauze elders doorbrengen (thuis, bij vriendjes, bij professionele kinderopvang of op straat).

Grote scholen verschillen hierin niet van kleine scholen, wel zien we verschillen naar regio, verstedelijking, denominatie, en leerlingpopulatie. In tabel 3.3 is het percentage kinderen dat de middagpauze op school doorbrengt nader uitgesplitst naar een aantal schoolkenmerken.

Tabel 3.3 Middagpauze in het basisonderwijs: op leerlingniveau (op maandag) naar schoolkenmerken in percentages

	continu-rooster	overblijven	niet overblijven
Regio			
noord	17%	7%	75%
oost	15%	16%	69%
west	21%	18%	61%
zuid	13%	13%	74%
Verstedelijking			
zeer sterk stedelijk	25%	23%	52%
sterk stedelijk	17%	18%	64%
matig stedelijk	16%	12%	73%
weinig stedelijk	19%	11%	70%
niet-stedelijk	5%	13%	82%
Leerlingpopulatie			
alleen 1.00-leerlingen	20%	15%	65%
minder dan 50% gewichtenleerlingen	14%	15%	72%
meer dan 50% gewichtenleerlingen	7%	15%	79%
meer dan 70% 1.90-leerlingen	32%	16%	52%
Denominatie			
openbaar	18%	17%	65%
rooms-katholiek	5%	16%	79%
protestants-christelijk	23%	11%	66%
algemeen bijzonder en overig	60%	17%	23%

Wat uit de vergelijking duidelijk naar voren komt is dat met name in de sterk verstedelijkte gebieden (onder meer in de grote steden dus) relatief veel wordt overgebleven. Verder wordt in de regio noord duidelijk minder overgebleven dan elders in het land. Daarnaast zien we dat het aantal kinderen dat vanwege een continurooster op school blijft meer varieert dan het aantal kinderen dat overblijft. Met name kinderen op scholen op algemeen bijzondere grondslag, op scholen in de grotere steden, op scholen in het westen van het land en op scholen met relatief veel allochtone leerlingen brengen hun pauze relatief vaak door op school in het kader van een continurooster.

Dit onderzoek gaat in de eerste plaats over de overblijfsituatie in het basisonderwijs. Daarom beperken we ons we in dit rest van het rapport tot alleen die scholen waar kinderen overblijven (waarmee de scholen met een continurooster en scholen zonder overblijfkinderen dus verder buiten beschouwing blijven). We hebben inmiddels gezien dat op een doordeweekse schooldag rond de 230.000 kinderen overblijven, zo'n 15 procent van het totaal. Dit aantal en percentage lijken weinig ten opzichte van de cijfers die de FNV, Vrouwenalliantie en het Netwerk Schoolkinderopvang presenteerden. Zij schrijven dat op 90 procent van alle basisscholen de helft van alle kinderen tussen de

middag overblijft: ‘in totaal 750.000 kinderen’ (pag. 1). Mogelijk blijven er inderdaad zoveel kinderen één of meer dagen in de week over. Dat betekent echter niet dat zij dat allemaal dan ook elke dag doen. Die 750.000 kinderen worden dus over een aantal dagen in de week gespreid. Het door ons gevonden cijfer lijkt daar dus aardig mee overeen te stemmen³. Met andere woorden, omdat de meeste kinderen die overblijven dit één of enkele dagen per week doen, is de deelname per dag dus ongeveer 15 procent. Tegelijkertijd blijft het goed mogelijk dat de helft (50%) van de kinderen wel eens overblijft in een schoolweek. Verder gaat het hier om het percentage van het totaal aantal kinderen dat overblijft. Tussen scholen bestaan hierin uiteraard forse verschillen. Op sommige scholen blijven slechts enkele kinderen over terwijl op andere scholen nagenoeg iedereen overblijft.

Het percentage overblijfkinderen op school is de afgelopen jaren volgens het grootste deel van de directeuren toegenomen. Ook voor de komende jaren verwacht meer dan de helft een verder toename (zie tabel 3.4).

Tabel 3.4 Ontwikkeling van het aandeel overblijfkinderen (in percentages)

	Afgelopen drie jaren	Komende drie jaren
Toename	68%	56%
Stabiel	29%	42%
Afname	4%	2%
Totaal absoluut	299*	300*

* Het totaal ligt lager dan 311 omdat niet alle directeuren van deze ontwikkelingen op de hoogte blijken.

De ontwikkeling in het aandeel van het aantal overblijfkinderen houdt verband met het percentage overblijfkinderen dat scholen melden. Op scholen die nu een relatief laag percentage overblijfkinderen hebben, heeft zich meer groei voorgedaan dan op scholen met een hoog percentage (tabel 3, bijlage 3). Er is dus blijkbaar sprake van een plafondeffect, naarmate het percentage overblijfkinderen hoger ligt, groeit het percentage minder hard. Voor de komende jaren moet daarom ook vooral groei in overblijvers verwacht worden bij de groep scholen die nog ver van hun plafond zijn verwijderd.

³ Om na te gaan of de telefonische enquête wat betreft de aantallen overblijfkinderen voldoende betrouwbare cijfers had opgeleverd, is door Regioplan twee weken na afloop van de enquête nogmaals contact gezocht met ongeveer 30 scholen om de eerder opgegeven aantallen te verifiëren. Hieruit bleken nauwelijks wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijk opgegeven aantallen.

3.2 Vormgeving van het overblijven

Volgens de wet is overblijven op zich een zaak van ouders. Wel dient de school ouders minimaal de gelegenheid te bieden het overblijven te organiseren in de school (en/of op het terrein van de school). De formele verantwoordelijkheid voor het overblijven blijkt inderdaad vaak bij de ouders te zijn neergelegd (zie tabel 3.5). Die hebben dan ofwel een rechtspersoon opgericht (bijvoorbeeld een vereniging of stichting) ofwel vormen ze een speciale werkgroep, betreft het de oudergeleding van de MR of is er een werkgroep door een aantal ouders met bijvoorbeeld een leraar gevormd. Zo is in 60 procent van de gevallen het overblijven de formele verantwoordelijkheid van ouders. In de overige 40 procent van de gevallen ziet de school (directie/bevoegd gezag) het overblijven toch in de eerste plaats als haar eigen verantwoordelijkheid. Met name op algemeen bijzondere scholen en in het openbaar onderwijs ziet de directie het overblijven eerder als haar eigen verantwoordelijkheid dan dat bij katholieken en protestanten het geval is (zie tabel 4, bijlage 3).

Tabel 3.5 Formele verantwoordelijkheid voor overblijven

	Aantal	Percentage
Directie/bevoegd gezag	121	39%
Rechtspersoon van/voor ouders	35	11%
Werkgroep van ouders, oudergeleding MR, ouderraad e.d.	150	49%
Gesubsidieerde instelling/particuliere kinderopvang	3	1%
Onbekend/onduidelijk	3	1%
Totaal	311	100%

In slechts enkele gevallen (op nog geen procent van alle scholen) blijkt het overblijven aan een professionele instelling te zijn uitbesteed. Hoewel het dus om hele kleine aantallen gaat, valt op dat het in alle gevallen om openbare scholen gaat.

Overblijven vindt op de meeste scholen plaats in een gemeenschappelijk ruimte in het schoolgebouw, bijvoorbeeld het gymlokaal, de bibliotheek, een speciale overblijfruimte en dergelijke. Daarnaast wordt vaak in de klaslokalen overgebleven. In tabel 3.6 geven we een overzicht. Met name wanneer het aandeel kinderen dat overblijft hoog is, wordt er vaker in de klas overgebleven en minder vaak in een gemeenschappelijke ruimte (zie tabel 5, bijlage 3). Dat ligt voor de hand. Als het aantal overblijvers beperkt is, kunnen ze nog eenvoudig gezamenlijk in een bibliotheek of gymzaal worden opgevangen. Zodra meer dan de helft van de kinderen overblijft wordt dit moeilijk en is men aangewezen op het klaslokaal.

Tabel 3.6 Plaats van het overblijven

	Aantal	Percentage
Gemeenschappelijke ruimte in de school	211	68%
Klaslokaal in de school	123	40%
Buiten (bij mooi weer)	23	7%
Ruimte elders (buiten de school)	6	2%
Onbekend	8	3%
Totaal absoluut	311*	100%

* Meer dan één antwoord mogelijk dus aantallen tellen niet op tot het totaal.

Ouders die gebruik maken van een overblijfmogelijkheid voor hun kinderen betalen daarvoor. Het gaat per keer om betrekkelijk kleine vergoedingen. Op 40 procent van de scholen gaat het om minder dan f 2,50 per keer, op ruim de helft van scholen is het tussen f 2,50 en f 5,-. Op de overige 7 procent is het meer dan f 5,- gulden per overblijfbeurt (zie tabel 3.7).

Tabel 3.7 Kosten van het overblijven

	Aantal	Percentage
Minder dan f 2,50 per keer	114	41%
Van f 2,50 tot f 5,- per keer	143	52%
Meer dan f 5,- per keer	18	7%
Totaal absoluut	275*	100%

* Het totaal ligt lager dan 311 omdat niet alle directeuren van deze kosten op de hoogte bleken.

Overigens houden de kosten verband met het percentage kinderen dat overblijft (zie tabel 6, bijlage 3). Hoe meer kinderen overblijven hoe goedkoper de kosten voor de ouders uitvallen. Blijkbaar doen zich bij het overblijven enige schaalvoordelen voor (bijvoorbeeld het aantal overblijfkinderen per overblijfbegeleider) waardoor de kosten per kind afnemen naarmate er meer overblijven. Er zijn nagenoeg geen scholen waar de kosten voor ouders inkomensafhankelijk zijn. Slechts enkele scholen (samen goed voor ruim één procent) hebben aangegeven dat ouders die meer verdienen ook meer voor het overblijven moeten betalen dan ouders die minder verdienen. De kosten voor het overblijven zijn overigens op ruim de helft van de scholen (58%) exclusief eten en drinken. Op bijna vier van de tien scholen (39%) krijgen de kinderen drinken maar moeten ze zelf brood mee nemen. In de overige 3 procent van de gevallen is de vergoeding voor het overblijven inclusief eten en drinken. Overigens hangen de kosten niet samen met het feit of het overblijven inclusief eten en/of drinken is of niet.

3.3 De overblijfbegeleiders

Op de meeste scholen (81%) wordt het overblijven begeleid door (onder meer) ouders (zie tabel 3.8). Op 20 procent van de scholen worden (ook) leraren ingeschakeld om het overblijven te begeleiden.

Tabel 3.8 Overblijfbegeleiders

	Aantal	Percentage
Ouders	252	81%
Leraren van de school	59	19%
Niet-professionele overblijfbegeleiders	20	7%
Personeel van gesubsidieerde instelling voor kinderopvang	5	2%
Personeel van particuliere organisatie voor kinderopvang	4	1%
Totaal absoluut	311*	100%

* Meer dan één antwoord mogelijk, dus aantallen tellen niet op tot het totaal.

In (veel) minder mate zijn niet-professionele overblijfbegeleiders of personeel van stichtingen of bedrijven voor kinderopvang bij het overblijven betrokken. De begeleiding van het overblijven wordt daarmee dus overwegend uitgevoerd door niet-professionele krachten. Opleidingseisen worden dan ook zelden aan overblijfbegeleiders gesteld. Op minder dan 3 procent van de scholen moeten overblijfbegeleiders over een bepaald diploma of een bepaalde opleiding beschikken. Ook komt het tamelijk weinig voor dat overblijfbegeleiders worden geschoold. Op negen van de tien scholen wordt helemaal niet aan scholing gedaan. Op 10 procent scholen wordt wel geschoold, maar dat is zeker niet altijd regelmatig (zie tabel 7 in bijlage 3). Wel worden overblijfbegeleiders op hun beurt op relatief grote schaal ondersteund door professionele krachten. Ruim 40 procent van de directeurs (43%) meldt dat de overblijfbegeleiders (meestal ouders dus) kunnen rekenen op professionele ondersteuning. We vermoeden dat het hier gaat om een leraar van de school waarop overblijfbegeleiders kunnen terugvallen bij problemen of conflicten. Deze vorm van ondersteuning komt meer voor op scholen waar relatief veel kinderen overblijven (zie tabel 3.9).

Tabel 3.9 Ondersteuning voor overblijfbegeleiders naar overblijfspercentage

	0 tot 10% overblijf- kinderen	10 tot 20% overblijf- kinderen	20 tot 50% overblijf- kinderen	50% of meer overblijf- kinderen
Geen ondersteuning	65%	58%	54%	29%
Wel ondersteuning	35%	42%	46%	71%

Het lijkt erg aannemelijk dat op scholen waar een groot deel van de kinderen overblijft er ook bij overblijfbegeleiders meer behoefte zal bestaan aan ondersteuning omdat de kans daar groter is dat ze tegen problemen aanlopen.

Overblijfbegeleiders krijgen in de meeste gevallen (voor zover de directeur van de school daarvan op de hoogte is) een vergoeding of salaris voor hun activiteiten. Tabel 3.10 geeft een overzicht daarvan. Op 20 procent van de scholen is het begeleiden van het overblijven echt vrijwilligerswerk. Op die scholen staat er geen vergoeding tegenover. Op de meeste scholen krijgen de overblijfbegeleiders een bedrag tussen de 5 en 15 gulden. De vergoedingen hangen niet samen met bijvoorbeeld percentages overblijfkinderen, regio of mate van verstedelijking.

Tabel 3.10 Vergoedingen voor overblijfbegeleiders

	Aantal	Percentage
Geen vergoeding	49	20%
Minder dan f 5,- per keer	17	7%
Van f 5,- tot f 10,- per keer	61	25%
Van f 10,- tot f 15,- per keer	74	30%
Meer dan f 15,- per keer	43	18%
Totaal absoluut	243*	100%

* Het totaal ligt lager dan 311 omdat niet alle directeurs van deze bedragen op de hoogte bleken.

Er is in het onderzoek niet direct gevraagd naar het aantal overblijfkinderen per overblijfbegeleider. Uit de kosten voor het overblijven die ouders moeten betalen en de vergoedingen voor overblijfbegeleiders kunnen we daarvoor wel een ruwe schatting maken. Wanneer we rekening houden met een deel vaste kosten (0,25 gulden per keer) en een bedrag voor het eventuele drinken dat kinderen tijdens het overblijven krijgen (0,50 gulden per keer) schatten we het gemiddeld aantal kinderen per begeleider op ruim zes (6,25). Daarbij blijkt dat naarmate het absolute aantal overblijfkinderen hoger ligt, de kind/begeleider-ratio ook hoger wordt. Dus hoe meer kinderen overblijven hoe meer kinderen per begeleider. Zo heeft een begeleider in de grote steden bijvoorbeeld gemiddeld 9,5 kind tijdens het overblijven onder zijn of haar hoede terwijl dat er op het platteland nog geen 4 zijn.

3.4 Knelpunten en oplossingen

De helft van de directeuren meldt (desgevraagd) geen knelpunten te ervaren bij de manier waarop het overblijven op dit moment plaatsvindt. De andere helft kampt wel met knelpunten. Deze knelpunten zijn enigszins in thema's ondergebracht (zie tabel 3.11). Het blijkt dat er twee knelpunten fors uitspringen: een gebrek aan overblijfbegeleiders en een gebrek aan ruimte voor het overblijven.

Tabel 3.11 Knelpunten

	Aantal	Percentage
Geen knelpunten	157	51%
Gebrek aan ruimte	59	19%
Gebrek aan overblijfbegeleiders	56	18%
Gebrek aan professionaliteit overblijfbegeleiders	25	8%
Belasting voor leraren	10	3%
Conflicten tussen overblijfkinderen	8	3%
Conflicten tussen overblijfbegeleiders	7	2%
Stijgend aantal overblijfkinderen	4	1%
Onrust in de school	4	1%
Gedrag van overblijfkinderen	4	1%
Onduidelijkheid over verantwoordelijkheden	3	1%
Gebrek aan speelmateriaal	3	1%
Anders	18	6%
Totaal absoluut	311*	100%

* Meer dan één antwoord mogelijk, dus aantallen tellen niet op tot het totaal.

Ook het gebrek aan professionaliteit van de overblijfbegeleiders wordt met enige regelmaat genoemd. Opvallend is dat bij al deze knelpunten er geen systematische verbanden worden gevonden met bijvoorbeeld het aantal kinderen dat overblijft, mate van verstedelijking en regio. Het lijkt immers aannemelijk te veronderstellen dat op scholen waar veel kinderen overblijven, in het westen en in de grote steden het moeilijker is om aan overblijfbegeleiders te komen, dat er meer ruimtegebrek is en dergelijke. Mogelijk ligt dit gebrek aan te verwachten verschillen aan het oordeel van de directeur. Dat is uiteraard tamelijk subjectief: wat de een als een knelpunt ervaart, is voor een ander in een veel ingewikkelder situatie de normaalste zaak van de wereld. Mogelijk zou bij een meer objectieve vergelijking wel verschil blijken.

De oplossingen die directeuren noemen voor de vermelde problemen houden direct verband met de aard van het probleem: het ruimtegebrek zou vooral door extra financiële middelen van de overheid moeten worden opgelost (om bijvoorbeeld speciale

overblijfruimtes in te kunnen richten). Voor het gebrek aan overblijfbegeleiders worden het verbeteren van de vergoedingen aan overblijfbegeleiders of juist het professionaliseren van de begeleiding (zodat er een salaris kan worden betaald) genoemd. Enkele scholen overwegen vanwege het gebrek aan overblijfbegeleiders een continurooster in te voeren. Een aantal scholen die nu met een continurooster werken melden overigens dat door het wegvallen van de pauze voor leraren de druk groter is: *‘Ze kunnen nu niet meer even dat half uurtje de klas uit’*. Een extra analyse laat overigens zien dat het ziekteverzuimpercentage geen systematisch verband houdt met het aantal overblijfkinderen, of het feit dat de school met een continurooster werkt of niet. De scholen die aangeven dat het overblijven de leraren extra belast kampen gemiddeld genomen wel met een wat hoger verzuimpercentage maar het betreft geen significant verband (aangezien het hier om een zeer beperkt aantal gaat). Het aanbieden van cursussen voor overblijfbegeleiders, het aannemen van een aantal gediplomeerde overblijfbegeleiders en het uitbesteden aan professionele instellingen voor kinderopvang zien de directies als oplossing voor het gebrek aan professionaliteit van de overblijfbegeleiders. Regelmatig wordt benadrukt dat de school hiervoor geen financiële middelen heeft en dus niet in staat is hier zelfstandig een oplossing in aan te brengen. Er lijkt een duidelijke angst dat de scholen in de toekomst ook meer verantwoordelijkheden voor het overblijven zouden moeten dragen.

4 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In dit onderzoek is door middel van een telefonische ronde onder ongeveer 400 directeuren in het basisonderwijs de situatie rondom het overblijven in kaart gebracht. In dit laatste hoofdstuk beantwoorden we kort de onderzoeksvragen. Op ongeveer driekwart van de basisscholen in Nederland blijven er tussen de middag kinderen over. Dat varieert van een enkeling tot bijna alle kinderen. Op 6 procent van de scholen blijven helemaal geen kinderen over, en 16 procent van de scholen werkt met een continuooster. Daar blijven dus in principe alle kinderen over onder toezicht van de leerkracht.

Scholen verschillen sterk in het aantal overblijfkinderen. Gemiddeld genomen blijft op een doordeweekse dag zo'n 15 procent van de kinderen over, ongeveer evenveel blijft in het kader van een continuooster de middagpauze op school door en tweederde van de kinderen gaat naar huis, wordt door anderen opgevangen of redt zichzelf. In de grotere steden wordt relatief meer overgebleven en in het noorden van het land wordt relatief weinig overgebleven. Op één dag blijven daarmee ongeveer 230.000 kinderen in Nederland over. Omdat kinderen in de regel niet alle dagen van de week overblijven, ligt het percentage kinderen dat in één week (één of meer malen) van de mogelijkheid tot overblijven gebruik maakt vermoedelijk veel hoger dan die 15 procent. Het percentage kinderen dat overblijft, is in de afgelopen drie jaar volgens twee derde van de directeuren toegenomen; ruim de helft verwacht een verdere groei in de komende drie jaar.

Het overblijven vindt in twee derde van de gevallen plaats in een gemeenschappelijke ruimte binnen de school. Op 40 procent van de scholen worden (ook) klaslokalen voor het overblijven gebruikt. Naarmate er meer kinderen overblijven wordt meer van klaslokalen gebruik gemaakt. De kosten die ouders maken voor het overblijven bedragen op nagenoeg alle scholen (93%) minder dan f 5,- per keer. De kosten per keer liggen lager naarmate het percentage kinderen dat overblijft hoger is. De kosten voor overblijven zijn zelden inkomensafhankelijk. Daarbij moeten kinderen op meer dan de helft van de scholen zelf hun eten en drinken meenemen. Op de rest van de scholen worden de kinderen van drinken voorzien (eten moeten ze dus zelf meenemen). Op slechts een enkele school zijn de kosten voor het overblijven inclusief een boterham.

Overblijven is uiteindelijk een zaak van ouders. Op 60 procent van de scholen zijn dan ook de ouders formeel verantwoordelijk voor het overblijven. Meestal is dat in de vorm van een werkgroep, ouderraad, of de oudergeleding van de MR. Een rechtspersoon van ouders (bijvoorbeeld een stichting of vereniging) komt op één van de tien scholen voor. Op bijna 40 procent van de scholen rekent de school (directie/bevoegd gezag) het overblijven tot haar verantwoordelijkheid. Uitbesteding aan een gesubsidieerde instelling

voor kinderopvang of een particuliere organisatie vindt plaats op nog geen procent van de scholen.

Op 80 procent van de scholen wordt het overblijven begeleid door (onder meer) ouders. Ook leraren worden regelmatig voor het overblijven ingeschakeld. Op 20 procent van de scholen leveren teamleden een bijdrage aan de begeleiding bij het overblijven. Er worden zelden (op nog geen 3 procent van de scholen) opleidingseisen aan overblijfbegeleiders gesteld. Op één op de tien scholen worden overblijfbegeleiders (in meer of mindere mate) geschoold. Het overblijven is daarmee een sterk niet-professionele aangelegenheid. Wel kunnen op een groot deel van de scholen (43%) overblijfbegeleiders terugvallen op professionele ondersteuning. Vermoedelijk kunnen overblijffouders hier een beroep doen op leraren van de school bij gedragsproblemen bij kinderen. Ondersteuning vindt meer plaats wanneer het percentage overblijvers hoger is. Overblijfbegeleiders krijgen in de meeste gevallen een vergoeding voor hun werkzaamheden. Dit bedraagt in de meeste gevallen tussen de f5,- en f 15,- per keer. Op 20 procent van de scholen staat geen vergoeding tegenover het begeleiden bij het overblijven.

De helft van de schooldirecteuren constateert geen problemen bij het overblijven. Bij de scholen die wel knelpunten constateren gaat dat in de meeste gevallen om een gebrek aan geschikte ruimte en een gebrek aan overblijfbegeleiders. Ook wordt (in mindere mate) een gebrek aan professionaliteit van de overblijfbegeleiders als knelpunt naar voren gebracht.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

VRAGENLIJST

- Bellen naar telefoonnummer (TEL)
- Klopt SCHOOLNAAM?
- Vragen naar directeur / lid directie

‘Goedemorgen/middag, U spreekt met van Regioplan. Zou ik kunnen spreken met de directeur of een lid van de directie?’

Ik bel u, om u heel kort een paar vragen te stellen over het overblijven bij u op school. Het doel van het onderzoek is om een beeld te krijgen van overblijven in het basisonderwijs. Het onderzoek is in opdracht van het ministerie van OCenW en duurt maar een paar minuten. Als u meewerkt aan het onderzoek sturen we u als tegenprestatie na afloop een samenvatting van de onderzoeksresultaten. Schikt het u op dit moment?

Volgens de wet is overblijven op zich een zaak van ouders. Wel moet de school minimaal ouders de gelegenheid bieden het overblijven te organiseren in de school (en op het terrein van de school). De middagpauze wordt op scholen verschillend ingevuld: op sommige scholen blijven maar enkele kinderen over, op andere scholen juist heel veel, sommige scholen werken met een continuooster, enzovoorts.

V1 Als eerste zou ik graag willen weten of u op school met een continuooster werkt (voor alle groepen)? Onder een continuooster verstaan we dat in principe alle leerlingen in de klas blijven om hun lunch te gebruiken onder toezicht van de groepsleerkracht.

1. ja, een continuooster voor alle groepen
2. een continuooster voor een deel van de groepen
3. nee, geen continuooster

ALS V1 = 1 DOORGAAN NAAR V21

ALS V1 = 3 DOORGAAN NAAR V3

V2 Voor welke groepen geldt dan een continuooster?

(meer dan één antwoord mogelijk)

1. groep 1
2. groep 2
3. groep 3
4. groep 4
5. groep 5
6. groep 6
7. groep 7
8. groep 8

V3 U hanteert dus (ALS V1 = 2: deels) géén continurooster. Blijven er desondanks kinderen tussen de middag over? Onder overblijven verstaan we dat kinderen niet naar huis gaan en binnen of buiten de school onder begeleiding van vrijwilligers, intern personeel of extern personeel hun middagpauze doorbrengen.

1. ja, er blijven kinderen over
2. nee, er blijven geen kinderen over
3. weet niet

ALS (V3 > 1) DOORGAAN NAAR V21

V4 Ik wil graag weten hoeveel kinderen (ongeveer) overblijven. Omdat dat per dag nogal kan verschillen, noem ik twee verschillende dagen: (ongeveer) hoeveel kinderen maken op maandag gebruik van de mogelijkheid tot overblijven?

(Er kan een aantal worden genoemd, maar ook een percentage of een schatting daarvan is mogelijk)

- a als percentage van het totaal ___ %
- b aantal ___ kinderen

V5 En (ongeveer) hoeveel kinderen maken op donderdag gebruik van de mogelijkheid tot overblijven?

(Er kan een aantal worden genoemd, maar ook een percentage of een schatting daarvan is mogelijk)

- a als percentage van het totaal ___ %
- b aantal ___ kinderen

V6 Wat is de ontwikkeling geweest van aandeel van de kinderen dat 's middags overblijft in de afgelopen 3 jaar?

1. toegenomen
2. stabiel
3. afgenomen
4. weet niet

V7 Hoe verwacht u dat het aandeel van de kinderen dat 's middags overblijft zich in de komende 3 jaar ontwikkelt?

1. een toename
2. stabiel
3. een afname
4. weet niet

V8 Waar vindt het overblijven (in de regel) plaats?

(meer dan één antwoord mogelijk)

1. in het klaslokaal binnen de school
2. in een gemeenschappelijke ruimte binnen de school (bibliotheek, gymzaal, docentenkamer en dergelijke)
3. in een ruimte elders (dus buiten de school, bijvoorbeeld kinderopvang)
4. buiten (bij mooi weer)
5. anders, namelijk

V9 Wie is bij u op school formeel verantwoordelijk voor de organisatie van het overblijven?

1. de school (directie of het bevoegd gezag/het bestuur)
2. een rechtspersoon van ouders en/of door ouders opgezet (bijv. een stichting of vereniging)
3. een gesubsidieerde instelling die (ook) opvang verzorgt
4. een particuliere organisatie of commercieel bedrijf voor opvang
5. anders, namelijk

V10 Wie voert het toezicht en de ondersteuning tijdens het overblijven uit (de overblijfbegeleiders)?

(meer dan één antwoord mogelijk)

1. ouders
2. niet professionele overblijfbegeleiders
3. leraren van de school
4. personeel in dienst van gesubsidieerde instelling
5. personeel in dienst van particuliere organisatie/commercieel bedrijf voor opvang

ALS (V9 = 5 OF V9 = 6) DOOR NAAR V19

V11 Weet u (ongeveer) wat de kosten voor de ouders voor het overblijven bedragen (per maand of per keer)?

1. __ , __ gulden per maand voor _ dagen per week
2. __ , __ gulden per keer
3. minder dan f 2,50 per keer
4. tussen de f 2,50, en f 5,- per keer
5. meer dan f 5,- per keer
6. nee, weet niet

ALS (V11 = 6) DOOR NAAR V14

V12 Is dat bedrag inclusief of exclusief eten en drinken?

(meer dan één antwoord mogelijk)

1. inclusief eten
2. inclusief drinken
3. weet niet

V13 Zijn de kosten voor ouders inkomensafhankelijk? Dus betalen ouders die meer verdienen meer dan ouders die weinig verdienen?

1. ja
2. nee
3. weet niet

V14 Worden de overblijfbegeleiders voor het werk betaald?

1. ja, zij ontvangen een (onkosten)vergoeding
2. ja, zij ontvangen een salaris
3. nee, ze worden er niet voor betaald
4. weet niet

ALS (V14 = 4) DOOR NAAR V16

V15 Hoeveel bedraagt die vergoeding per keer?

1. __ , __ gulden
2. minder dan f 5,-
3. tussen de f 5,- en f 10,-
4. tussen de f 10,- en f 15,-
5. meer dan f 15,-
6. nee, weet niet

V16 Moeten de overblijfbegeleiders over een bepaald diploma of bepaalde opleiding beschikken?

(meer dan één antwoord mogelijk)

1. nee
2. ja, (minimaal) een lagere beroepsopleiding
3. ja, (minimaal) een middelbare beroepsopleiding
4. ja, (minimaal) een opleiding in een verzorgende richting
5. ja, (minimaal) een opleiding specifiek gericht op kinderopvang
6. weet niet

V17 Worden de overblijfbegeleiders op hun beurt ondersteund door professionele krachten?

1. ja
2. nee
3. weet niet

V18 Worden de overblijfondersteuners geschoold (bijvoorbeeld een cursus gericht op oplossen van onderlinge conflicten, pesten en dergelijke) ?

1. ja, bij aanvang voordat ze beginnen
2. ja, jaarlijks
3. ja, incidenteel
4. nee
5. weet niet

V19 Zijn er wat u betreft knelpunten aan te wijzen bij het overblijven bij u op school?

1. nee
2. ruimtegebrek voor aantal overblijvende kinderen
3. gebrek aan overblijfbegeleiders
4. gebrek aan speelmateriaal
5. belasting voor leraren
6. conflicten tussen kinderen tijdens het overblijven
7. conflicten tussen begeleid(st)ers tijdens het overblijven
8. anders, namelijk

V20 Welke oplossingen ziet u voor deze knelpunten?

1. geen oplossingen
2. ik zie als oplossing (KORT! bijv. 'meer tijd voor scholing overblijfbegeleiders', 'uitbesteden overblijven aan professionele instelling' 'overblijven voortaan in geschikte ruimte buiten de school te laten plaatsvinden', 'continurooster invoeren')

V21 Dan zijn we hiermee (ALS V1 = 1 OF V3 = 1: meteen alweer) aan het einde van de vragenlijst gekomen.

Zoals afgesproken kunt u een samenvatting van de onderzoeksresultaten krijgen. Als u daar prijs op stelt, noteer ik even uw precieze naam en het adres waarnaar het toegestuurd moet worden.

V22 Wilt een samenvatting ontvangen?

1. ja
2. nee

ALS (V22 = 2) DOOR NAAR EINDE

V23 Voorletter(s) -----

V24 Tussenvoegsel -----

V25 Achternaam -----

V26 Straat/Postbus -----

V27 Nummer -----

V28 Postcode -----

V29 Plaats -----

EINDE: Ik wil u hartelijk bedanken voor uw medewerking!

BIJLAGE 2
**RESPONSANALYSE NAAR GROOTTE, REGIO,
DENOMINATIE EN LEERLINGPOPULATIE**
**Tabel 1 Populatie en responsgroep naar grootte
(na weging op stratificatiekenmerk)**

	Populatie (absoluut)	Populatie (%)	Respons (absoluut)	Respons (%)
0 – 110	1398	19.8%	78	19.4%
111 – 178	1428	20.2%	92	23.1%
179 – 232	1414	20.1%	73	18.1%
233 – 301	1405	19.9%	67	16.8%
302 – 1035	1407	20.0%	91	22.6%
Totaal	7052	100	401	100

**Tabel 2 Populatie en responsgroep naar denominatie
(na weging op stratificatiekenmerk)**

	Populatie (absoluut)	Populatie (%)	Respons (absoluut)	Respons (%)
Openbaar	2332	33.1%	117	29.2%
Rooms-katholiek	2105	29.8%	140	35.0%
Protestants-christelijk	2117	30.0%	119	29.6%
Algemeen bijzonder	424	6.0%	22	5.5%
Overig	74	1.0%	3	0.8%
Totaal	7052	100	401	100

**Tabel 3 Populatie en responsgroep naar verstedelijking
(na weging op stratificatiekenmerk)**

	Populatie (absoluut)	Populatie (%)	Respons (absoluut)	Respons (%)
Zeer sterk stedelijk	768	10.9%	39	9.8%
Sterk stedelijk	1252	17.8%	78	19.4%
Matig stedelijk	1382	19.6%	76	19.1%
Weinig stedelijk	1883	26.7%	107	26.7%
Niet-stedelijk	1767	25.1%	100	25.1%
Totaal	7052	100	401	100

**Tabel 4 Populatie en responsgroep naar leerlingpopulatie
(na weging op stratificatiekenmerk)**

	Populatie (absoluut)	Populatie (%)	Respons (absoluut)	Respons (%)
Geen gewichten-leerlingen	3855	54.7%	215	53.5%
Minder dan 50% gewichten-leerlingen	1964	27.9%	113	28.1%
Meer dan 50% gewichten-leerlingen	966	13.7%	57	14.1%
Meer dan 70% 1.70-leerlingen	267	3.8%	17	4.3%
Totaal	7052	100	401	100

BIJLAGE 3
TABELLENBIJLAGE
Tabel 1 Scholen met continu-rooster, met en zonder overblijfkinderen naar regio (percentages)

	Continu-rooster	Met overblijfkinderen	Zonder overblijfkinderen
Noord	15%	67%	19%
Oost	14%	78%	8%
West	22%	78%	0%
Zuid	12%	84%	4%

Tabel 2 Scholen met continu-rooster, met en zonder overblijfkinderen naar verstedelijking (percentages)

	Continu-rooster	Met overblijfkinderen	Zonder overblijfkinderen
Zeer sterk stedelijk	23%	77%	0%
Sterk stedelijk	18%	82%	0%
Matig stedelijk	20%	79%	1%
Weinig stedelijk	18%	75%	7%
Niet-stedelijk	6%	78%	16%

Tabel 3 Ontwikkeling van het aandeel overblijfkinderen in afgelopen 3 jaar naar overblijfspercentage

	0 tot 10% overblijfkinderen	10 tot 20% overblijfkinderen	20 tot 50% overblijfkinderen	50% of meer overblijfkinderen
Toename	61%	77%	69%	42%
Stabiel	32%	20%	30%	54%
Afname	7%	3%	1%	4%

Tabel 4 Formele verantwoordelijkheid voor overblijven naar denominatie (percentages)

	Openbaar	Rooms-katholiek	Protestants-christelijk	Algemeen-bijzonder
Directie/bevoegd gezag	50%	30%	40%	55%
Rechtspersoon ouders	10%	12%	47%	18%
Ouderraad, MR, werkgroep e.d.	38%	58%	13%	27%
Stichting/particulier	3%	0%	0%	0%
Totaal absoluut	95	130	72	11

Tabel 5 Plaats van het overblijven naar overblijfpercentage

	0 tot 10% overblijf- kinderen	10 tot 20% overblijf- kinderen	20 tot 50% overblijf- kinderen	50% of meer overblijf- kinderen
Gemeenschappelijke ruimte	73%	78%	67%	20%
Klaslokaal	29%	30%	50%	76%

Tabel 6 Kosten van het overblijven naar overblijfpercentage

	0 tot 10% overblijf- kinderen	10 tot 20% overblijf- kinderen	20 tot 50% overblijf- kinderen	50% of meer overblijf- kinderen
Minder dan f 2,50 per keer	36%	33%	56%	62%
Van f 2,50 tot f 5,- per keer	57%	62%	35%	38%
Meer dan f 5,- per keer	7%	5%	9%	0%

Tabel 7 Scholing van overblijfbegeleiders

	Absoluut	Percentage
Scholing bij aanvang	10	3%
Jaarlijkse scholing	10	3%
Incidentele scholing	10	3%
Geen scholing	276	90%
Totaal absoluut	306	100%